

Ж.І. ЗВАРИЧ,

аспірантка

(Юридичний інститут Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника)

(Науковий керівник професор В.В. Луць)

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ

Ключові слова: авторське право, авторський договір, право власності, фотографічні твори.

Фотографічні твори належать до об'єктів, які охороняються авторським правом поряд з іншими творами літератури, науки та мистецтва. Водночас вони можуть бути і об'єктами інституту права власності.

Так, згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать один від одного, а відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки [2]. Незважаючи на чіткість даної норми законодавства, на практиці внаслідок невміння розмежовувати інститути авторського права і права власності часто трапляються порушення прав авторів фотографічних творів.

Дослідження співвідношення авторського права та права власності отримало своє місце у працях таких вітчизняних та іноземних вчених, як Б.С. Антимонов, В.С. Дроб'язко, Р. Дюма, О.А. Підпригора, Е.А. Флейшиц, В.Л. Чертков, Р.Б. Шишка та інших. У наукових статтях таких науковців, як І.І. Абдуліна, К.О. Афанасьєва, В.В. Коноваленко, А.А. Нечипоренко, Н.А. Субота, Л.В. Тимофієнко здійснено частковий розгляд даного питання у контексті фотографічних творів, хоча окремого наукового дослідження не проводилося. Саме тому,

зважаючи на значне поширення та використання фотографічних творів, а також прогрес науки і техніки у сфері фотографування, розгляд даної теми стає особливо актуальним.

Метою даної наукової статті є дослідження співвідношення інституту авторського права з правом власності крізь призму реалізації прав на фотографічні твори.

Насамперед, авторське право є інститутом права інтелектуальної власності. О.А. Підпригора, досліджуючи співвідношення права інтелектуальної власності з речовим правом власності на такі об'єкти, як винаходи, промислові зразки, корисні моделі, основною відмінністю вважав часовий характер [12, 14]. Колектив авторів монографії за загальною редакцією В.В. Луця зазначає, що практично дуже важко визначити, що є основною відмінністю між правом власності і правом інтелектуальної власності, тому правильніше встановити низку відмінностей [11, 9]. Вважаємо, що для визначення відмінностей між авторським правом і правом власності на фотографічні твори варто використовувати кілька критеріїв.

Авторське право та право власності на фотографічні твори, як і на всі інші об'єкти авторського права, відрізняються один від одного за різними критеріями. Проаналізувавши праці вчених у даному напрямку,

можна відзначити такі критерії розмежування цих інститутів, як часовий характер, зміст та підстави виникнення правовідносин. На основі зазначених критеріїв дамо детальнішу характеристику авторському праву та праву власності.

У зміст авторського права входять особисті немайнові права та майнові права. Зміст права власності становлять три правомочності – володіння, користування і розпорядження. Особисті немайнові права не входять до змісту інституту права власності, а їхню правову природу найкраще характеризує така риса, як невідчужуваність.

Підставою виникнення як авторських правовідносин, так і правовідносин власності є юридичні факти, у нашому випадку створення фотографічного твору. Відповідно до цього норми авторського права породжують авторські правовідносини, а норми цивільно-правового інституту права власності – відносини власності.

Для того, щоб отримати правову охорону, фотографічний твір повинен відповідати певним критеріям, які водночас є його ознаками. До таких ознак, за загальним правилом, належать: творчий характер, оригінальність та об'єктивна форма втілення, яка включає відтворюваність та можливість сприйняття органами чуття.

Саме з такою ознакою, як об'єктивна форма втілення, пов'язаний інститут права власності, бо саме тоді створюється матеріальна річ (у нашому випадку – фотокартка). Право власності на річ виникає відповідно до норм гл. 24 Цивільного кодексу України на підставі створення речі, придбання її за договором та в інших випадках [1]. Авторське право на твір виникає тільки у результаті створення твору.

В.Л. Чертков, досліджуючи авторське право і право власності на твори образотворчого мистецтва, зазначав, що об'єднання цих інститутів може відбуватися при реалізації творів, правонаступництві та заподіянні шкоди [15, 62]. Водночас не слід забувати про те, що авторські права поділяються на особисті немайнові та май-

нові. Тому коли відбувається об'єднання цих абсолютно різних інститутів у певний комплекс під час згаданих випадків, не може йти мова про весь зміст авторських прав, а тільки про майнові права.

В.С. Дроб'язко відзначає, що потрібно відрізнити передання майнових прав автора від переходу цих прав до іншої особи. Перехід є ширшим поняттям, яке охоплює й ті випадки, коли авторські права переходять до іншої особи не з волі автора (спадкування, перехід прав на службові твори тощо) [8, 213]. На основі цього можна вважати так званими випадками об'єднання у комплекс інститутів авторського права та права власності наступні:

- перехід прав до інших осіб;
- заподіяння шкоди творам.

Дамо характеристику кожному з випадків. Перехід прав на фотографічні твори включає в себе:

- передання прав;
- перехід прав на службові твори;
- спадкування.

Фотографічний твір знаходить своє зовнішнє вираження у вигляді речі. Право власності на матеріальну річ існує разом з авторським правом на втілений в ньому твір. При цьому не завжди ці два права поєднуються в особі автора [5, 82].

Не можна категорично стверджувати, що більшість творів залишаються у власності фотографа чи навпаки, тому що це ніяким чином не розв'яже поставлене питання про співвідношення авторського права і права власності на дані об'єкти. Часто автор не зацікавлений, щоб фотографічний твір залишався у його власності, а хоче отримати за його створення винагороду. І навпаки, при створенні колекції творів для подальшого показу на виставках фотограф зазвичай має як авторське право, так і право власності.

Передання прав здійснюється за допомогою договорів, серед яких окреме місце займають авторські договори, а також іншими цивільно-правовими договорами (купівля-продаж, міна, тощо).

З моменту відчуження автором фотографічного твору іншій особі, незалежно від підстав такого відчуження, між власником, з одного боку, та автором – з іншого завжди виникають правовідносини, де автор наділений авторськими правами на результат своєї праці, а власник – правами щодо володіння, користування та розпорядження тим матеріальним об'єктом, у якому знайшов втілення фотографічний твір [15, 62]. Саме тут слід згадати, що авторське право та право власності на фотографічні твори не залежать один від одного, а відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

Проте на практиці даний принцип авторського права порушується. Можна навести такий приклад з судової практики. Фотограф О.Я. передав невиключне право ТОВ «Е.». Керівник даного товариства подарував настінний календар з зображення даного фотографічного твору редакції журналу «Н.», яка потім використала твір як ілюстрацію до журнального матеріалу. На судовому засіданні представники редакції заявили, що в них склалося враження, що твір є власністю ТОВ «Е.». Така позиція є наслідком нерозуміння законодавчого положення про розмежування матеріального носія і власне об'єкта авторського права [13, 12–13].

З ч. 1 ст 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» тісно пов'язана наступна ситуація: фотомодель замовляє зйомку, оплачує замовлення, отримує фотографії (іноді негативи), а потім ці фотографії з'являються на обкладинці журналу, в газеті, календарі тощо. Як з'ясується, фотографії для публікації передані фотомоделлю, про що зазначає видавець у своєму виданні. У результаті цього авторські права фотографа були порушені. Видавець повинен був сам з'ясувати, кому належать авторські права та хто може надавати дозвіл для використання і розповсюдження фотографії. Фотомодель є власником фотографій, але не є власником авторських прав

на фотографічні твори із своїм зображенням. Саме на це вказує згадана стаття.

До слова, на практиці досить поширеними є ситуації, коли особи, які використовують фотографічні твори, посилаються на те, що отримали їх від артиста, тому мали повне право їх використовувати, а якщо у фотографа є претензії, то хай він звертається до артиста [16, 17]. Як правило, публічні особи запрошують фотографа для того, щоб він зробив серію фотографій і не укладають з ним авторських договорів – він виконує роботу, віддає фотографії та отримує гонорар.

Таким чином, коли між автором та іншою особою буде укладено не авторський договір, а будь-який інший договір, предметом якого буде фотографічний твір, авторські права, як особисті немайнові, так і майнові, залишаться за автором. Найдоцільніше укладати авторські договори. Залежно від того, чи стає покупець авторських прав їх єдиним володільцем, авторські договори поділяються на договори про передачу виключних і невиключних прав.

Доцільність укладення авторських договорів пояснюється наступним моментом: якщо придбати матеріальний об'єкт, у якому виражений фотографічний твір, за договором купівлі-продажу, то це не означає, що покупець отримає і права використовувати твір. Так, коли особи звертаються до послуг фотографа та отримують фотознімки, за які платять відповідні кошти, то згодом вони не зможуть використовувати фотографічний твір без згоди автора, крім випадків вільного використання творів за ст.ст. 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Деколи видавці укладають договори на купівлю фотографій з авторами замість договорів на створення та використання фотографій. За такими договорами вони володіють слайдами, негативами, відбитками, але не мають прав на використання самого фотографічного твору. Використовуючи у подальшому у журналах, газетах чи інших виданнях такі фотографії, видавці ризику-

ють порушити норми авторського права, тому що у фотографа залишаються права на використання та розповсюдження творів. Наприклад, згідно із законодавством про авторське право Франції власник твору не має права вносити зміни у твір без письмового дозволу автора [9, 209]. Цей приклад є ще одним свідченням переваг авторського договору.

Перехід права власності на єдиний екземпляр фотографічного твору, наприклад, коли автор подарував його іншій особі, також не створює для неї будь-яких авторських прав. На відміну від творів образотворчого мистецтва, коли кожне нове полотно створює новий твір, який охороняється авторським правом, створення будь-якої кількості копій одного і того ж фотографічного твору не приводить до виникнення окремих творів. Тобто до фотографічних творів застосовується те ж правило, що і до літературних творів, коли виготовлення копій роману не породжує виникнення окремого авторського права на кожний примірник.

Службовий твір – це такий твір, який створений у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем [14, 17]. При створенні службового фотографічного твору майнові права автора належать роботодавцю, якщо інше не передбачено договором між ним і фотографом. При цьому, немайнові права залишаються за автором.

Розглядаючи питання про використання службового фотографічного твору, необхідно зауважити, що право на переробку належить до особистих немайнових прав автора – права на захист репутації або права на недоторканість твору. Тому авторові потрібно врахувати це і зазначити у договорі з роботодавцем всі можливі випадки використання твору (наприклад, можливості створення колажу), що захистить твір від різного роду спотворень [6, 17].

У випадку, коли фотограф працює у видавництві за трудовим договором, цікавим є питання про право власності на ори-

гінал службового фотографічного твору. На думку В.В. Коноваленка, дане право належить видавництву. Якщо зйомка була проведена у відповідності з договором замовлення, то право власності на оригінал твору (фотографію, плівку, слайд) належить замовнику [10, 112]. Але знову ж таки, авторське право належить автору фотографічного твору.

В зв'язку з тим, що оригінал фотографічного твору є цінним для автора та його правонаступників, то виникає питання про збереження його видавцем. У світовій практиці для цього використовується страхування твору. Крім цього, оригінал твору потрібен і для доказування авторських прав у суді, якщо в цьому буде необхідність.

На сьогодні неможливо уявити фотомистецтво без цифрових фотографічних творів. Статус даних об'єктів авторського права не визначений чинним законодавством. Зважаючи на те, що у 2002 р. Україна приєдналася до Договору ВОІВ з авторського права 1996 р., де в ст. 1 зазначено, що зберігання твору у електронній формі є відтворенням у контексті ст. 9 Бернської конвенції [4, 137], правова охорона прав на цифрові фотографічні твори не відрізняється від охорони інших творів мистецтва.

Серед фотографів поширеною є практика створення цифрових фотографічних творів і запис їх на електронні носії (CD, карти пам'яті тощо). Такі носії, як правило, передаються автором іншим особам за певну плату, що регулюється нормами права власності. Хоч цифрові фотографічні твори мають скоріше нематеріальну форму, а її становить тільки електронний носій, авторські права на такі твори все одно належатимуть їх авторові, а для передачі майнових прав потрібно укласти авторський договір на використання цифрових фотографічних творів.

Саме тут можна побачити зв'язок авторського права на фотографічний твір з правом власності на нього, зокрема на оригінал твору. Таким чином, проаналізувавши положення інститутів авторського права та права

власності стосовно фотографічних творів, можна стверджувати, що норми відповідно першого інституту визначають можливість переходу авторських прав на службовий фотографічний твір, а норми другого – тільки правове регулювання переходу права на розпорядження, володіння і користування предметом, у якому втілений фотографічний твір.

Після смерті автора власниками авторських прав на фотографічний твір стають його спадкоємці та інші правонаступники. Якщо за життя автора права на твір не передавалися іншим особами, спадкоємці успадковують його як річ на загальних підставах [7, 124]. Мається на увазі, не лише спадкування права власності на фотографічний твір, але й авторських прав.

Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню та іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, яке може завдати шкоди честі та репутації автора. Дане право спадкоємці можуть використовувати навіть тоді, коли за життя автора твір було передано у власність іншій особі на підставі цивільно-правових договорів (купівля-продаж тощо), а також авторського договору.

Необхідно підкреслити, що у всіх випадках утворення комплексних правовідносин інституту авторського права з правом власності, певні права переходять до іншої особи, тобто появляється новий суб'єкт правовідносин, що є спільним для обох інститутів.

Окремим випадком взаємозв'язку інститутів авторського права та права власності є заподіяння шкоди фотографічному твору. Наприклад, за авторським договором-замовленням може бути передбачено перехід твору у власність замовника після оплати винагороди. Якщо після переходу

твору у власність замовника заподіяна шкода твору, виникає зобов'язання із заподіяння шкоди без ознак авторських правовідносин [15, 64]. І навпаки, коли твір знаходиться у власності автора і йому заподіяно шкоду не у зв'язку з використанням твору, розмір збитків визначають виходячи з суми винагороди, яку б мав отримати автор при правомірному використанні фотографічного твору.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок про те, що авторське право і право власності співвідносяться за кількома критеріями. До таких варто віднести часовий характер, зміст правовідносин та підстави виникнення правовідносин (юридичні факти). Одночасно дані інститути максимально зближуються при переході прав на фотографічні твори та заподіянні шкоди фотографічному твору, оскільки з одного боку завжди буде автор твору, якому належатимуть авторські права, а з іншого – особа, яка реалізуватиме права власності і водночас матиме можливість отримати майнові права автора.

На підставі попередніх досліджень було встановлено, що перехід прав на фотографічні твори включає в себе передання прав, перехід прав на службові твори та спадкування. Визначена доцільність укладання авторського договору при переданні прав на фотографічні твори, а також відзначено особливості передання прав на цифрові фотографічні твори.

Отже, на основі проведеного порівняння інститутів авторського права і права власності з'ясовано, що хоч у деяких випадках виникає їх зближення, це абсолютно різні правові інститути, співвідношення яких найкраще характеризує правило, за яким авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, не залежать одне від одного.

Список літератури:

1. *Цивільний кодекс України 2003 р. зі змінами і доповненнями* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

2. *Про авторське право та суміжні права*: Закон України 1993 р. зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 3. – Ст. 327.
3. *Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів*. Паризький акт від 24 грудня 1971 р. / [ред. В.С. Ковальський] // Збірник нормативних актів. Авторське право і суміжні права. Законодавство і судова практика. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 101–135.
4. *Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право* від 20 грудня 1996 р. // Збірник нормативних актів. Авторське право і суміжні права. Законодавство і судова практика. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 136–144.
5. *Антимонов Б.С.* Авторское право / Б.С. Антимонов, Е.А. Флейшиц. – М.: Юридическая литература, 1957. – 278 с.
6. *Абдуліна І.І.* Авторське право на фотографічні твори / І.І. Абдуліна // Інтелектуальна власність. – 2002. – № 12. – С. 14–18.
7. *Афанасьєва К.О.* Авторське право : практичний посібник / К.О. Афанасьєва. – К.: Атіка, 2006. – 224 с.
8. *Дроб'язко В.С.* Право інтелектуальної власності: посібник / В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 511 с.
9. *Дюма Р.* Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции / Р. Дюма. – 2-е изд.: перекл. з фр. – М.: Международные отношения, 1993. – 384 с.
10. *Коноваленко В. В.* Авторское право: автору, редактору, издателю / В.В. Коноваленко. – Харьков: Фактор, 2007. – 489 с.
11. *Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців*: монографія / [за заг. ред. В.В. Луця]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 256 с.
12. *Підпригора О.А.* Право промислової власності у новому ЦК України / О.А. Підпригора // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 4. – С. 14.
13. *Субота Н.А., Нечипоренко А.А.* Авторські права на фотографічний твір: проблемні аспекти судового захисту / Н.А. Субота, А.А. Нечипоренко // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 3. – С. 11–14.
14. *Тимофієнко Л.В.* Правова охорона фотографічних творів / Л.В. Тимофієнко // Інтелектуальна власність. – 2002. – № 6. – С. 12–18.
15. *Чурпіта Г.В.* Авторське право та право власності на твір образотворчого мистецтва / Г.В. Чурпіта // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 61–64.
16. *Шайгородська Л.Л.* Право на «птичку» / Л.Л. Шайгородська // Бизнес. – 2001. – 24 декабря. – С. 14–18.

РЕЗЮМЕ

В статье осуществлено сравнение авторского права и права собственности на фотографические произведения на основе национального законодательства и судебной практики. Отдельное внимание уделяется правам автора на цифровые фотографии. Кроме этого, делается акцент на заключении авторских договоров.

SUMMARY

In the article copyright and right of ownership of photographic works are compared on the basis of national legislation and judicial practice. Specific attention is given to author's rights of digital photos. Furthermore, the emphasis has been placed on conclusion of author's contracts.

Рекомендовано кафедрою цивільного, господарського права та процесу
Подано 15.12.2012.